

The Obligations of the Iraqi Government regarding Mined Areas of Iranian Territory during the Imposed War

(Type of Paper: Research Article)

Seyed Rasoul Ghorishi ¹ , Sabber Niavarani ² *

Abstract

After Iran's acceptance of Security Council resolution 598, although the armed conflict between the Iranian and Iraqi governments ended, for many people in Iran, especially in the western border regions of the country the war did not end. The tribulations of the peoples of these areas with the mines planted by Iraq during the imposed war have been devastating. Therefore, the legal obligation of the Iraqi government to declare areas mined in Iran and clear them is one of the main concerns of the Iranian government and people. Following the accession of the Iraqi government to the Second Protocol to the Convention on the Prohibition or Limitation of the Use of Certain Conventional Weapons Which Are Highly Seductive or Blind, and the Ottawa Convention, the way for the Iraqi government to clean up the minefields is much greater than but the initial step in this direction seems to be to annex the Iranian government to these conventions.

Keywords

cleaning of minefields, the Imposed War, Iraq, map of minefields.

1. Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
Email: rasoulghorayshe@yahoo.com

2. Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran and Assistant Prof,
Department of International Law, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran,
Iran (Corresponding Author). Email: sabberniavarani@iran.ir

Received: December 9, 2018 - Accepted: October 20, 2019

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تعهدات دولت عراق در خصوص مناطق مین گذاری شده ایران در جنگ تحمیلی

(نوع مقاله: علمی _ پژوهشی)

سید رسول قریشی^۱، صابر نیاورانی^{۲*}

چکیده

پذیرش قطعنامه ۵۹۸ از جانب ایران، هر چند پایان مخاصمه مسلحانه بین دولت‌های ایران و عراق بود، اما برای بسیاری از مردم ایران به‌ویژه در مناطق مرزی غرب کشور پایان جنگ و خونریزی نبود. مصیبت‌های دست و پنجه نرم کردن هر روز مردم این مناطق با مین‌های کاشته شده توسط عراق در طول جنگ تحمیلی، مصائبش کمتر از زمان جنگ نبود. از این رو الزام حقوقی دولت عراق به اعلام مناطق مین‌گذاری شده در طول جنگ با ایران و پاکسازی آنها از مهم‌ترین دغدغه‌های دولت و مردم ایران است. پس از الحاق دولت عراق به پروتکل دوم کنوانسیون منع یا محدودیت استفاده از سلاح‌های متعارف خاص که به شدت آسیب‌رسان فرض شده یا آثار کورکورانه دارند و کنوانسیون اتاوا، راه برای الزام دولت عراق به پاکسازی میادین مین ایران بسیار بیشتر از پیش مهیا شده است، اما به نظر می‌رسد گام ابتدایی در این زمینه، با وجود تعهدات عرفی، الحاق دولت ایران به این کنوانسیون‌ها باشد.

کلیدواژگان

پاکسازی میادین مین، جنگ تحمیلی، عراق، نقشه میادین مین.

۱. گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. Email: rasoulghorayshe@yahoo.com

۲. گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران و استادیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده

حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: sabberniavarani@iran.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۱۸ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۲۸

مقدمه

مقابله حکومت‌ها سبب کشته شدن جمعیت، آوارگی آنها، خرابی زیرساخت‌ها و مسائلی از این دست می‌شود. پس از اتمام جنگ، آتش‌بس یا صلح، بازماندگان و آوارگانی که به موطن خود بازمی‌گردند، تا سال‌ها با مشکلات ناشی از جنگ دست به گریبان‌اند و بعضاً این مشکلات تهدیدکننده حیات آنها نیز است (گلی، ۱۳۸۹: ۲). در این میان آثار قابل انفجاری نیز از جنگ برجای می‌ماند که تا مدت‌ها پس از اتمام جنگ و اتمام فعالیت‌های بازسازی، جان ساکنان را تهدید می‌کند. مهمات عمل‌نکرده، ادوات جنگی منهدم‌نشده و مین‌ها، بخشی از این بقایا هستند که عامل اساسی در تهدید جان ساکنان به‌شمار می‌آیند. جنگ تحمیلی عراق علیه کشورمان نیز عاری از خشونت افراطی نبود. توسل به زور عراق علیه کشورمان از ۱۳ فروردین ۱۳۵۹ به‌صورت پراکنده بود (هیوم، ۱۳۷۶: ۵۴). اما در واپسین ساعات صبح ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، به‌صورت گسترده و برنامه‌ریزی‌شده آغاز شد (پارسادوست، ۱۳۷۱: ۱۷). از این‌رو آغاز تهاجم از منظر مجامع بین‌المللی، همان ۳۱ شهریور اعلام شد (زمانی، ۱۳۷۶: ۴۳). با خاتمه جنگ پس از قبول قطعنامه ۵۹۸ صادره از شورای امنیت، آنچه برای ایران از همه مهم‌تر بود، بحث مسئولیت بین‌المللی دولت عراق و جنایات جنگی ارتكابی از طرف آنان بود، چراکه عراق در طول جنگ، مرتکب جنایات جنگی متعددی از جمله قتل، شکنجه، رفتار غیرانسانی با افراد مورد حمایت کنوانسیون‌های ژنو، تخریب، مصادره گسترده اموال و نیز مواردی که نقض مقررات و عرف‌های قابل اعمال در درگیری‌های مسلحانه بین‌المللی را در برمی‌گیرد، شده بود (سیاه‌رستمی، ۱۳۸۳: ۲۱۲). ایران پس از هشت سال جنگ ناخواسته با عراق، بالغ بر ۱۲۸۰۰ کیلومتر مربع از مناطق تحت پوشش جنگ را در شرایط کنونی درگیر مشکلاتی دارد که مهم‌ترین آنها آلودگی به مین و مهمات عمل‌نکرده است که هر ساله به کشته و مجروح شدن افراد زیادی منجر می‌شود (Nafissi, 2005). براساس آخرین آمار سازمان ملل متحد^۱، حدود ۱۶۰ میلیون مین عمل‌نکرده در ۷۰ کشور جهان مدفون است و سالانه ۲۴ هزار غیرنظامی توسط مین‌های زمینی، کشته یا مجروح می‌شوند. در واقع در هر ۲۲ دقیقه جان یک نفر و در هر روز ۳۲ نفر و در هر ماه ۲ هزار قربانی را از سراسر جهان می‌گیرد (گلی، ۱۳۸۹: ۱). طبق اعلام مرکز اطلاعات ملل متحد در ایران، سالانه بیش از ۱۵ تا ۲۰ هزار نفر کشته و مجروح جدید به‌واسطه بقایای این‌گونه مواد منفجره هستند که بیش از ۸۰ درصد از این قربانیان را غیرنظامیان تشکیل می‌دهند. در این میان سهم کودکان بی‌گناه نیز ۳ تا ۴ هزار نفر در سال است. ایران با دارا بودن حدود ۱۶ میلیون مین خنثی‌نشده، بعد از مصر دومین کشور آلوده به

1. United Nations, Mine action and effective coordination: the United Nations policy. Sectoral policy: information management for mine action, Report of the Secretary-General, Addendum 2, UN Doc. A/56/448/Add.2 of 17 October 2001.

مین دنیااست. براساس آمارهای جمع‌آوری شده، مین‌های باقی‌مانده از زمان جنگ نزدیک به ۴ میلیون و ۲۰۰ هزار هکتار از اراضی ایران را آلوده کرده است.^۱ آلودگی به مین و مواد منفجره در مرزهای غربی و جنوب غربی بر اثر جنگ تحمیلی سبب شد ایران به یکی از قربانیان بزرگ مین در جهان تبدیل شود. به گفته هم‌هنگ‌کننده مقیم سازمان ملل متحد در تهران، تقریباً روزی دو نفر و سالانه حدود ۸۰۰ نفر در مناطق آلوده به مین در پنج استان مرزی ایران زخمی یا جان خود را از دست می‌دهند. استان‌های ایلام با مساحت یک میلیون و ۷۰۰ هزار هکتار، خوزستان با مساحت یک میلیون و ۳۸۰ هزار هکتار، کرمانشاه با مساحت ۶۹۱ هزار هکتار، آذربایجان غربی با مساحت ۵۹ هزار هکتار و کردستان با مساحتی به وسعت یک هزار و ۴۸۰ هکتار، بنا به تحقیق انجمن حمایت از مصدومان ایران، به ترتیب آلوده‌ترین نقاط به حساب می‌آیند. تعدادی از این مین‌ها در اوایل جنگ توسط نیروهای عراقی کار گذاشته شده و با مرور زمان به دلیل عوامل جوی حساس شده و خطرناک‌تر از روز اول عمل می‌کنند و پاکسازی آنها بسیار سخت‌تر است.^۲ حدود ۱۵ سال پس از پایان جنگ، مسئولیت پاکسازی میادین مین از سوی وزارت کشور به وزارت دفاع سپرده شد و این وزارتخانه با بهره‌گیری از تجهیزات مین‌زدایی مانند مین‌کوب تفتان مشغول پاکسازی است، در کنار این وزارتخانه برخی سازمان‌های غیردولتی همچون کانون مشارکت برای پاکسازی مین، انجمن حمایت از مصدومان مین ایران و... به‌طور موازی مشغول فعالیت‌اند. حال مسئولیت حقوقی دولت عراق و سایر دولت‌های صاحب فناوری چیست؟ دولت عراق به‌عنوان دولتی که این مین‌ها را در طول جنگ کار گذاشته و سبب و بانی اصلی خسارات ناشی از آن است، در مورخ ۱۵ آگوست ۲۰۰۷ کنوانسیون منع مین ضد نفر یا کنوانسیون اتاوا، در مورخ ۲۴ سپتامبر ۲۰۱۴ کنوانسیون سلاح‌های متعارف خاص و پروتکل اصلاحی دوم آن را در خصوص ممنوعیت و محدودیت به‌کارگیری مین‌ها، تله‌های انفجاری و سایر ابزارها پذیرفته و به آنها ملحق شده است.^۳ پذیرش

۱. برگرفته از تارنمای تاریخ ایرانی با عنوان ۲۰ میلیون مین در خاک ایران؛ برجای‌مانده از دوره جنگ تحمیلی به آدرس: <http://tarikhirani.ir/fa/news/4/bodyView/1540/0/20> بارگذاری شده در: ۱۳۹۰/۰۸/۳۰؛ مشاهده شده در: ۱۳۹۶/۰۲/۱۰.

۲. برگرفته از تارنمای تبیان با عنوان: ایران در محاصره ۱۶ میلیون مین به آدرس: <https://article.tebyan.net/73694> بارگذاری شده در: ۱۳۸۷/۰۶/۱۴؛ مشاهده شده در: ۱۳۹۶/۰۲/۱۵.

۳. تاریخ الحاق دولت عراق به این معاهدات پس از اتمام جنگ تحمیلی می‌باشد، ممکن است این سؤال به ذهن متبادر شود آیا مفاد این معاهدات عطف بمسابق خواهند شد یا خیر؟ در این زمینه ماده ۲۸ عهدنامه وین در مورد حقوق معاهدات (۱۹۶۹) به‌صراحت بیان می‌دارد که اصل بر عطف بمسابق نشدن معاهدات است، با این توضیح که این اصل دارای خصوصیت مطلق نمی‌باشد زیرا هیچ امری کشورها یا سایر تابعان حقوق بین‌الملل را منع نمی‌کند معاهده‌ای منعقد نمایند که انحرافی از اصل به طریق صریح یا ضمنی باشد (ضیائی‌بیگدلی، ۱۳۸۳: ۱۱۸). با مذاقه در مواد مختلف کنوانسیون مشخص می‌شود که به دلیل خصوصیت بشردوستانه

این کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی، الزامات و وظایف حقوقی مشخصی را بر عهده دول عضو از جمله دولت عراق قرار خواهد داد. از این رو این نوشتار با درک اهمیت مسئله مین برای کشورمان با توجه به برآوردهای اشاره‌شده و با کشتن و معلول کردن حدود ۷۰ نفر در ماه و همچنین توجه ویژه جهانی به آثار مخرب این اسلحه بر امنیت انسانی، توسعه اقتصادی و محیط زیست و سایر جنبه‌های اجتماعی آن، می‌کوشد به این سؤال اساسی پاسخ دهد که آیا الحاق دولت عراق به کنوانسیون‌های منع به‌کارگیری و استفاده از مین، راه را برای الزام آن به پاکسازی مناطق مین‌گذاری شده ایران در طول جنگ هموارتر خواهد ساخت یا خیر؟ به‌منظور پاس‌دهی به این پرسش، مقاله در دو بخش به رشته تحریر درآمده است که در بخش اول، براساس حقوق بشردوستانه، به‌کارگیری مین و نقض حقوق بین‌الملل عرفی توسط عراق بررسی خواهد شد و در بخش دوم به‌صورت موجز به الزامات و تعهدات دولت عراق در برابر دولت ایران براساس تعهدات معاهداتی خواهیم پرداخت.

نقض حقوق بشردوستانه توسط عراق در به‌کارگیری مین در طول جنگ تحمیلی

حقوق بشردوستانه بر محدودیت سلاح به‌عنوان وسیله جنگی تکیه کرده، به‌نحوی که برخی از تسلیحات و روش‌های جنگی را ممنوع اعلام و تأکید می‌کند حملات بایسد علیه اهداف نظامی هدایت شوند (گرین‌وود، ۱۳۸۷: ۳۲). ملزومات جنگی باید طبق نیازهای بشریت، به محدودیت تن در دهند، چراکه بشر نه‌تنها غایت حقوق است، بلکه منبع آن نیز تلقی می‌شود (Brownlie, 1998: 28). در نظم حقوقی بین‌المللی کنونی، حقوق بشردوستانه با یک سلسله قواعد کلی، حمایت از قربانیان جنگی و محدود کردن عملیات نظامی، تنها دکترین حقوقی قابل قبول است که قواعد راجع به سازماندهی نیروهای شرکت‌کننده در جنگ و همچنین روش‌ها و ابزارهای جنگی را تنظیم می‌کند (Roberts, 2000: 673). این رویکرد متضمن و مبتنی بر اصول و

کنوانسیون اصل را بر عطف بماسبق شدن قرار داده‌اند. از جمله بند ۲ ماده ۱، ماده ۴ و ماده ۵: دول عضو تعهد می‌نمایند تمام مین‌های ضدنفر را نابود سازند؛ ماده ۶: هریک از دولت‌های عضو در راستای همکاری و کمک‌های بین‌المللی به پاکسازی مین و فعالیت‌های مربوطه و همچنین جهت نابودسازی مین‌های ذخیره‌شده کمک خواهند نمود؛ ماده ۷: هریک از دولت‌های عضو در راستای شفاف‌سازی متعهد گردیده‌اند که مجموع تمامی مین‌های ضدنفر ذخیره‌شده تحت مالکیت یا اختیار خود را و همچنین محل تمامی مناطق مین‌گذاری‌شده را با جزئی‌ترین اطلاعات به دبیرکل سازمان ملل متحد گزارش کنند که همگی این الزامات به‌صورت مطلق و بدون اشاره به زمان پس از لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون است و قطعاً عطف بماسبق شدن کنوانسیون را اثبات می‌کنند.

قواعدی است که در بندهای ذیل به آنها اشاره می‌شود و استفاده از مین توسط عراق در طول جنگ تحمیلی سبب نقض این اصول و قواعد شده است.

۱. اصل تفکیک بین اهداف نظامی و غیرنظامی

اصل تفکیک بین اهداف نظامی و غیرنظامی، اصول انسان‌دوستانه را به قواعد حاکم بر رفتار متخاصمان پیوند می‌زند (Green, 2008: 20-23). یکی از دلایل الزام‌آور برای رعایت قواعد حقوق بشردوستانه، ضرورت حمایت از جمعیت غیرنظامی، در منطقه جنگی و مناطق مسکونی است. از این رو تفکیک نادرست بین نظامیان و غیرنظامیان مانع از اعمال قواعد رفتاری حقوق مخاصمات مسلحانه بر کسانی است که به نوعی در مخاصمه درگیر شده‌اند. برای تحقق این امر تسلیحاتی که طرفین به آن متوسل می‌شوند، باید به شیوه‌ای به کار رود که متضمن تفکیک میان رزمندگان و غیرنظامیان باشند (شهبازی، ۱۳۸۶: ۷-۶). اصل تفکیک در حقوق بین‌الملل، در مخاصمات داخلی و بین‌المللی از غنای بالایی برخوردار است (Murray, 2011: 891-905)؛ معاهدات بشردوستانه درصدد تبیین مقرراتی است که از افراد غیرنظامی و غیردرگیر در عملیات مسلحانه حمایت کنند. از سوی دیگر، محدودیت‌هایی برای اقدامات نیروهای نظامی در مناطق مسکونی و نسبت به سکنه غیرنظامی اعمال کنند.

۲. اصل ضرورت نظامی

اساس موازین حقوق بشردوستانه بر نامحدود بودن حق به کارگیری ابزارها و فنون جنگی استوار است که به عنوان قاعده آمره و عام‌الشمول حقوق تلقی می‌شود (شریفی و ساعد، ۱۳۷۲: ۱۱۷). اصل ضرورت نظامی، زمانی پذیرفته است که از زاویه حقوق بشردوستانه به آن نگریسته شود (UK Ministry of Defence, 2004: 24). اشکال ضرورت نظامی، بخشی جدایی‌ناپذیر از هنجارهای حقوق بین‌الملل بشردوستانه است، از این رو انسانی کردن درگیری‌های مسلحانه، غایت و رسالت حقوق را تشکیل می‌دهد (Kretzmer, 2005: 100). اصل ضرورت نظامی، چالش میان ضرورت و الزامات حقوق بشردوستانه است (Boisson & Sands 1999: 284) و از آنجا که تا حدی مبهم است، می‌تواند همه‌دستاوردهای حقوق بشردوستانه را به مخاطره اندازد، به نظر می‌رسد سازش میان قواعد بشردوستانه و ضرورت نظامی بسیار مشکل باشد. بنابراین اسناد حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای استناد به عامل ضرورت نظامی جنبه استثنایی قائل شده و از ضرورت نظامی تعریف محدودتری با عنوان «ضرورت مبرم نظامی» ارائه می‌کند. اصل ضرورت، عدول از حقوق بشردوستانه را توجیه نمی‌کند و برعکس به عنوان عامل بازدارنده دیگری عمل می‌کند.

۳. اصل منع ایجاد درد و رنج بیهوده و غیر ضروری

طبق این اصل، نمی‌توان از سلاح‌هایی استفاده کرد که سبب رنج و درد بیش از حد می‌شوند. از این رو، آزادی دولت‌ها در انتخاب وسایل و شیوه‌های جنگی نامحدود نیست (زمانی و پیری، ۱۳۹۱: ۵۱). اعلامیه ۱۸۶۸ سن پترزبورگ، استفاده از سلاح‌هایی را که به‌طور بیهوده رنج و درد از کارافتادگان را تشدید نماید و یا مرگ آنان را اجتناب‌ناپذیر سازد، محکوم می‌نماید. ماده ۱۳ اعلامیه بروکسل ۱۸۷۴، ماده ۲۳ مقررات منضم به کنوانسیون چهارم ۱۹۰۷ لاهه نیز کاربرد سلاح‌ها، پرتاب‌شونده‌ها، یا موادی را که برای ایجاد رنج و درد غیرلازم طراحی شده‌اند، ممنوع می‌سازد. در راستای این ممنوعیت، مقررات موجود، حق متخاصمان در انتخاب وسایل مجروح‌سازی دشمن را نامحدود نمی‌داند. متن جدیدی از این قواعد در ماده ۳۵ بند ۲ پروتکل اول ۱۹۷۷ ژنو وجود دارد که مقرر می‌دارد: حق طرف‌های مخاصمه در انتخاب شیوه‌ها و وسایل جنگی در هیچ مخاصمه مسلحانه‌ای نامحدود نیست؛ به‌کارگیری سلاح‌ها، پرتاب‌شونده‌ها و مواد و شیوه‌های جنگی از نوعی که به وارد آوردن صدمات بیش از حد و درد غیر ضروری منجر شود، ممنوع است.

۴. اصل تناسب

اصل تناسب از اصول مهم حقوق بین‌الملل بشردوستانه است. اصلی که ماهیت عرفی دارد و مبین این است که آسیب‌های وارده به غیرنظامیان که از خسارت ناشی از عملیات نظامی حاصل می‌شود، باید متناسب با مزیت قطعی و مورد انتظاری باشد که از انجام عملیات نظامی انتظار می‌رود. شروع به حمله‌ای که گمان می‌رود سبب تلفات غیرنظامیان، آسیب به غیرنظامیان، آسیب به اموال غیرنظامیان یا ترکیبی از این موارد شود و این خسارات زیاده بر مزیت عینی و مستقیم نظامی مورد انتظار باشد، ممنوع است. بعد دیگر این اصل، ممنوعیت استفاده از آن ابزار و روش‌های جنگی است که براساس ماهیتشان سبب ورود آسیب بیش از اندازه می‌شوند (دوسوالدبک و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۱). از این رو اصل تناسب ره‌آورد دو اصل ضرورت نظامی و انسانی بودن است و مؤید آن است که زیان‌های حاصل از عملیات نظامی باید با فواید نظامی متناسب است و خسارت مذکور از فواید نظامی حاصل از عملیات مزبور تجاوز نکند (Sachdev, 1999: 437). دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری در قضیه ماورماتیس و دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه تنگه کورفو این اصول را اصول اولیه حقوق بین‌الملل و بشریت (ICJ Rep, 1949: para. 10 and PCIJ Rep, 1924: para. 16) و در قضیه نیکاراگوئه، اصول کلی بنیادین حقوق بشردوستانه نام‌گذاری کرده است (ICJ Rep, 1986: para. 103).

الزامات دولت عراق در خصوص مناطق مین‌گذاری‌شده در ایران بر

طبق تعهدات معاهداتی

براساس گزارش انجمن حمایت از مصدومان ایران، تعداد شهدای مین‌های کاشته‌شده توسط عراق در طول جنگ تحمیلی در استان‌های ایلام ۷/۲۵ درصد و مجروحان ۶/۲۰ درصد، خوزستان ۱/۲۱ درصد شهید و ۸/۱۸ درصد مجروح، کرمانشاه ۸/۳۰ درصد شهید و ۹/۳۱ درصد مجروح، آذربایجان غربی ۷ درصد شهید و ۲/۱۴ درصد مجروح و کردستان ۴/۱۵ درصد شهید و ۵/۱۴ درصد مجروح می‌رسد.^۱ وجود این آمار تکان‌دهنده باید مسئولان ایرانی را جهت الزام دولت عراق به حل مشکلات مربوط به مین‌های کاشته‌شده در طول جنگ تحمیلی به تکاپو اندازد، در همین زمینه دولت عراق پروتکل دوم از معاهده ممنوعیت استفاده از سلاح‌های خاص را که ممکن است سبب صدمات جبران‌ناپذیر شود یا دارای آثار غیرقابل تبعیض باشد، با عنوان «ممنوعیت و محدودیت به‌کارگیری مین‌ها، تله‌های انفجاری و سایر ابزارها» و کنوانسیون اتاوا در خصوص منع تولید، استفاده، ذخیره و انتقال مین‌های ضدنفر و نابودی آنها را قبول کرده و به آنها ملحق شده است، الحاق و پذیرش این معاهدات بین‌المللی تعهدات و الزاماتی را برای دول عضو از جمله دولت عراق در پی خواهد داشت که در ذیل و در بندهای جداگانه بدان‌ها خواهیم پرداخت.

۱. الزام دولت عراق به عدم استفاده و نقل و انتقال مین

پروتکل دوم اصلاحی اگرچه نسبت به پروتکل اولیه پیشرفت محسوسی داشت، در خصوص ممنوعیت استفاده از مین، ممنوعیت مطلق را اعمال نکرده و استفاده از برخی مین‌های خاص را اجازه داده است. این پروتکل در مواد ۴ تا ۷ خود، چند نوع سلاح را مدنظر دارد: مین‌های غیرپرتاب‌شونده، مین‌های پرتاب‌شونده، تله‌های انفجاری و دیگر ابزارها. ماده ۴ بیان می‌دارد: استفاده از هرگونه مین ضدنفر غیرقابل شناسایی ممنوع است. پروتکل اولیه چنین محدودیتی نداشت، لذا هیچ مانعی در به‌کارگیری مین‌های پلاستیکی که با تجهیزات مین‌یاب قابل شناسایی نبودند و به میزانی زیاد همراه با درجات فراوانی از خطر، تولید می‌شدند و برای پاکسازی‌کننده، غیرنظامیان و نیروهای حافظ صلح خطرناک بودند، وجود نداشت (Matheson, 1997: para. 158-167). براساس بند ۲ ضمیمه فنی، مقرر شده است مین‌های ضدنفر لزوماً باید مقدار ۸ گرم یا بیشتر آهن داشته باشند تا بتوان آنها را با دستگاه‌های مین‌یاب شناسایی کرد. این قسمت از ضمیمه فنی، مین‌های تولیدشده بعد از اول ژانویه ۱۹۹۷ را مشمول این

۱. برگرفته از تارنمای تبیان با عنوان: ایران در محاصره ۱۶ میلیون مین به آدرس: <https://article.tebyan.net/73694> بارگذاری‌شده در: ۱۳۸۷/۰۶/۱۴؛ مشاهده‌شده در: ۱۳۹۶/۰۲/۱۵.

استاندارد می‌داند و برای مین‌های تولیدی قبل از آن، یک دوره نه‌ساله برای جایگزین کردن در نظر می‌گیرد. در خصوص مین‌های ضدنفر غیرپرتاب‌شونده نیز پروتکل اعلام می‌دارد: به‌کارگیری چنین مین‌هایی ممنوع است مگر اینکه براساس استانداردهای ضمیمه فنی، با ابزارهای خودانهدامی و خودازکاراندازی تجهیز شده باشند. در صورت فقدان چنین سازوکارهایی، مین‌ها باید در منطقه‌ای علامت‌گذاری شده، کار گذاشته شوند که از سوی نیروهای نظامی کنترل، با حصارکشی یا سایر وسایل و روش‌ها حفاظت شوند. به‌علاوه این‌گونه مین‌ها باید قبل از ترک منطقه، پاکسازی شوند، مگر، منطقه به دولت دیگری واگذار شود که مسئولیت رعایت مقررات این ماده و پاکسازی بعدی آنها را تقبل کند. در خصوص مین‌های پرتاب‌شونده از دور نیز مطابق ماده ۶ پروتکل، می‌بایست با در نظر گرفتن دو معیار بکار گرفته شوند: نخست؛ موقعیت مین‌های پرتاب‌شده براساس مختصات و نقاط مرجع، علامت‌گذاری شوند؛ دوم؛ مین‌ها بایستی از سازوکار خودانهدامی و خود از کاراندازی برخوردار باشند. در مورد تله‌های انفجاری نیز آمده؛ به‌کارگیری چنین ابزارهایی در مناطقی که ممکن است جمعیت غیرنظامی در آنها باشد، منوط به نزدیک بودن آنها به اهداف و محل‌های درگیری نظامی است، البته با منظور داشتن اقدامات احتیاطی برای حمایت از غیرنظامیان (بند ۳ ماده ۷ پروتکل). ماده ۳ پروتکل اصلاحی، ضمن مسئول دانستن اعضا در قبال به‌کارگیری چنین جنگ‌افزارهایی و بیان تعهد آنها در پاکسازی، انتقال، انهدام، یا حفظ آنها مطابق استانداردهای موردنظر (بند ۲)، استفاده از نوعی از این جنگ‌افزارهایی را که اساساً به‌منظور ایجاد جراحات مفرط ساخته شده‌اند، ممنوع می‌شمارد (بند ۳)، لزوم مطابقت این تسلیحات با استانداردهای موردنظر را ضمیمه فنی بیان می‌کند (بند ۴)، و استفاده از چنین ابزارهایی را که ممکن است متصل به سازوکاری باشند که هنگام پاکسازی و خنثی کردن در اثر تماس مغناطیسی منفجر شوند، ممنوع می‌کند (بند ۵). اتصال هرگونه دستگاه ضد دستکاری که ممکن است پاکسازی این تسلیحات را با خطر مواجه سازد، غیرمجاز می‌شمارد (بند ۶). هدف‌گیری این سلاح‌ها را در همه شرایط علیه اهداف و افراد غیرنظامی به‌صورت فردی یا جمعی ممنوع می‌داند (بند ۷) استفاده بدون تفکیک این سلاح‌ها را غیرمجاز اعلام می‌کند (بند ۸) و هنگام به‌کارگیری آنها، همه اقدامات و احتیاط‌های عملی و ممکن برای حمایت از غیرنظامیان (بند ۱۰) و اخطارهای قبلی مؤثر را لازم می‌شمارد (بند ۱۱)، اما پروتکل دوم اصلاحی نیز نتوانست نگرانی‌های جامعه جهانی را از بین ببرد، چراکه مین را کاملاً منع نکرده بود، ممنوعیت استفاده از مین محور و هدف اصلی موفقیت معاهده اتاوا بود و بدون ممنوعیت کامل استفاده از آن، سایر ممنوعیت‌ها به نتیجه مثبت نمی‌رسید (Cahill, 1995: 550). با وجود مخالفت کشورهای مختلف با ممنوعیت مطلق استفاده از مین‌های ضدنفر و ارائه پیشنهادهایی مختلف، ممنوعیت کامل و مطلق در بند «الف» ماده ۱ آورده شد و تمامی پیشنهادها رد شدند. در خصوص ممنوعیت نقل

و انتقال مین، پروتکل دوم اصلاحی در ماده ۸ اقدام به وضع مقرراتی در جهت ممنوعیت انتقال مین‌ها کرد: بند ۱ ماده ۸ انتقال مین‌هایی را که استفاده از آنها در این پروتکل ممنوع شده است، ممنوع می‌داند. بند ۲ انتقال مین‌های مجاز و ممنوع، به دریافت‌کننده‌های غیردولتی را ممنوع کرده و در بند ۳ انتقال هر نوع مین به دولت‌هایی که الزامی به این پروتکل ندارند، ممنوع شده است، از طرفی هر دولتی باید تضمین کند هرگونه انتقالی براساس این ماده، در پیروی از مقررات پروتکل و قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی صورت پذیرد (بند ۴ ماده ۸). این‌گونه مقررات دول ثالث را تحت تأثیر قرار می‌دهد. دولت‌های عضو در قراردادهای دوجانبه خود با این دولت‌ها، باید چنین مقرراتی را رعایت کنند. در خصوص حمل‌ونقل، در بند ۴ ماده ۲ کنوانسیون اتاوا آمده است هرگونه نقل مین‌های ضدنفر به یا از سرزمین ملی و انتقال مالکیت یا کنترل بر مین‌ها ممنوع است. این تعریف از انتقال همان معنای انتقال در پروتکل دوم اصلاحی است. بر انتقال مین‌های ضدنفر استثنائاتی وارد آمده که در ماده ۳ کنوانسیون به آن اشاره شده است. انتقال مین‌ها به‌منظور انهدام که باید یک سیستم نظارتی قوی بر انتقال حاکم باشد؛ انتقال به‌منظور توسعه و آموزش خنثی‌سازی و پاکسازی آنها، البته به‌منظور جلوگیری از استفاده دولت‌ها از این بند برای ذخیره مین‌ها مقرر شد، تعداد این مین‌ها از حداقل مقداری که برای مقاصد بالا لازم است، نباید فراتر رود و ثبت حداقل تعداد این مین‌ها باید در حد صد هزار یا کمتر باشد و باید طبق ماده ۷ دولت‌های عضو تعداد مین‌هایی را که جهت آموزش نگهداری می‌کند، به‌صورت سالانه گزارش دهند.

۲. الزام دولت عراق به کمک به مأموران و قربانیان مین

یکی از تمهیدات پروتکل دوم اصلاحی، تعهد اعضا در حمایت از هیأت‌ها و مأمورانی است که به‌منظور انجام مأموریت به مناطق آلوده به مین اعزام می‌شوند، چراکه احتمال دارد آنها براساس تصمیم ارکان سازمان ملل متحد، سازمان‌های منطقه‌ای یا براساس توافق‌های دو یا چندجانبه و در چارچوب هیأت‌های بشردوستانه و به‌منظور پاسداری از صلح، حقیقت‌یابی، کمک‌رسانی و پاکسازی مین‌ها به منطقه درگیری اعزام شوند، اعضا موظف‌اند در حمایت از آنان اقداماتی شامل پاکسازی مین و بی‌خطر ساختن سایر سلاح‌ها تا در اختیار گذاشتن اطلاعات مربوط به میادین مین، موقعیت کار گذاشتن سلاح‌ها و نشان دادن راه‌های امن و... را انجام دهند. در مورد مأموریت‌هایی که براساس تصمیم شورای امنیت و به‌منظور پاسداری از صلح، نظارت و مراقبت صورت می‌پذیرد، تعهد طرفین در حمایت از چنین نیروهایی اجباری است و در سایر موارد، انجام مأموریت‌ها باید با توافق دولت موردنظر انجام پذیرد تا تعهد به حمایت فعلیت پذیرد (بند ۱(الف) ماده ۱۲) در مقابل، این‌گونه نیروها و هیأت‌ها نیز موظف‌اند تمامی

اطلاعاتی را که براساس این ماده دریافت می‌دارند، محرمانه نگه‌دارند؛ قوانین دولت‌های میزبان را رعایت کنند و از اقدامی مغایر با بی‌طرفی و ماهیت بین‌المللی چنین وظایفی خودداری ورزند. اعضای چنین هیأت‌ها و نیروهایی به‌منظور انجام وظایف خود از مزایا و مصونیت‌های لازم برخوردار خواهند بود (بند ۷ ماده ۱۲). در همین زمینه بند ۳ ماده ۶ کنوانسیون اتاوا نیز تعهداتی در کمک به قربانیان مین‌های ضدنفر و سازگاری مجدد اقتصادی و اجتماعی آنها و مساعدت و مشارکت سایر کشورها در انجام آن را آورده است. این بند بیانگر اهمیت ویژه سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی است، چراکه هرچند بسیاری از کشورها خود به کمک به قربانیان تمایل نشان داده و حمایت خود را از آوردن قید کمک به قربانیان در کنوانسیون اعلام کرده‌اند، ولی سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی از جمله کمیته بین‌المللی صلیب سرخ با اعلام اینکه کمک‌رسانی به قربانیان مین فراتر از مراقبت‌های جراحی و پزشکی و مالی است و کمک‌های بین‌المللی برای احیای اقتصادی و اجتماعی بازماندگان ناشی از انفجار مین ضروری است، بر درج عبارت «احیای مجدد توانایی اقتصادی و اجتماعی» در بند ۳ ماده ۶ تأکید کردند که با فشارهای اعمال‌شده توسط آنان، دولت‌های عضو به قبول آن تن دادند. همچنین این ماده وظیفه کمک به قربانیان را علاوه بر دولت‌ها بر عهده سازمان ملل متحد، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی و دولتی و سازمان‌های دولتی و غیردولتی داخل کشورها قرار داده است.

۳. الزام دولت عراق به ثبت اطلاعات مربوط به مین‌ها و شفاف‌سازی

هنگام بحث در خصوص اصلاح پروتکل دوم در زمینه ثبت اطلاعات و شفاف‌سازی، کارشناسان نظامی پیشنهاد دادند موقعیت مین‌های مجهز به سیستم خودانهدامی و خودخنی‌سازی کار گذاشته‌شده نیز علاوه بر سایر موارد باید ثبت شود (ICRC Rep, 1997: para. 40). بنابراین ماده ۹ پروتکل تعهداتی را بر اعضا تحمیل کرد: ثبت و ضبط موقعیت‌های استفاده از مین‌ها، تله انفجاری و سایر ابزارها باید مطابق با ضمیمه فنی باشد، از این‌رو در مورد مین‌های غیرپرتابی، تله انفجاری و سایر ابزارها، موقعیت محل به‌کارگیری آنها باید با تعیین حداقل دو نقطه مختصات محل موردنظر و تخمین ابعاد آن منطقه و تهیه نقشه‌ها و دیاگرام‌های مربوط به چنین مناطقی که نشان‌دهنده محیط و وسعت آنهاست، صورت پذیرد. به‌منظور ردیابی و پاک‌سازی این جنگ‌افزارها، نقشه‌ها و دیاگرام‌ها باید شامل اطلاعاتی از نوع، تعداد، شیوه کارگذاری، نوع فیوز و مدت آن، تاریخ و مدت زمان کار گذاشتن آنها باشد. در مورد مین‌های پرتاب‌شونده، موقعیت و محل تخمین آنها باید با مختصات نقاط مرجع تعیین شود و تعداد و انواع مین‌های پرتاب‌شده، تاریخ و مدت کارکرد آنها و مدت زمان خودانهدام‌شوندگی آنها نیز ثبت شود. نسخه‌های دیگری از ثبت چنین اطلاعاتی در اختیار سطوحی از فرماندهان گذاشته

می‌شود تا ایمنی آنها تضمین شود. تمامی مین‌هایی که پس از لازم‌الاجرا شدن پروتکل تولید می‌شوند، با زبان انگلیسی یا زبان‌های ملی از طریق این اطلاعات علامت گذاری می‌شوند، و الا کاربرد آنها ممنوع است: نام کشور اصلی، سال و ماه تولید، شماره سریال یا شماره قطعه، چنین اطلاعات ثبت شده‌ای از سوی طرفین مخاصمه نگهداری می‌شود؛ اطلاعاتی در مورد مناطقی که چنین ابزارهایی در آنها کار گذاشته شده است، اما دیگر در کنترل یکی از طرفین مناقشه نیست، می‌بایست در صورت رفتار متقابل طرف دیگر و تا آنجا که منافع امنیتی آنها اجازه می‌دهد، در اختیار طرف دیگر یا دبیرکل سازمان ملل متحد قرار گیرد؛ چنین اطلاعاتی را باید براساس موافقت‌نامه‌های دوجانبه، در اولین فرصت منتشر کرد. در راستای شفاف‌سازی ماده ۷ کنوانسیون اتاوا کشورهای عضو را ملزم می‌کند حداکثر ۱۸۰ روز پس از لازم‌الاجرا شدن معاهده و به صورت سالیانه در مورد اقدامات خود در خصوص مین‌های ضد نفر گزارش‌هایی را به دبیرکل سازمان ملل متحد تحویل دهند. دبیرکل تنها گزارش‌های کشورهای عضو را دریافت می‌کند و ملزم نیست اطلاعات را به جز کشورهای عضو در اختیار دیگران قرار دهد، اگرچه بسیاری از هیأت‌ها تمایل دارند اطلاعاتشان در اختیار عموم باشد. همچنین دبیرکل در ارزیابی گزارش‌های واصله ملزم به پذیرش نظریه دولت ارائه‌دهنده در ارزیابی آن نیست.

۴. الزام دولت عراق به اعلام پاکسازی مناطق مین گذاری شده

یکی از علل اساسی تلفات غیرنظامیان در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ به کارگیری مین‌ها، بدون تلاش در جهت پاکسازی آنها بود (Mathson, 1997: 158-167). از این رو پیشنهاد شد دولت‌ها در قبال به کارگیری این دسته از سلاح‌ها مسئول شناخته شوند و مسئولیت پاکسازی را نیز به عهده گیرند. این پیشنهاد مورد پذیرش قرار گرفت (ماده ۳(۲) پروتکل دوم: بلافاصله پس از پایان درگیری‌های فعال، همه مین‌ها، تله‌های انفجاری و دیگر ابزارها، پاکسازی یا منهدم شدند و یا در صورت حفظ آنها در آن مناطق، احتیاط‌های لازم در نگهداری آنها به عمل آید و همان‌گونه که در ماده ۵(۲) آمده، منطقه مورد نظر علامت‌گذاری، حصارکشی و کنترل شود. در صورتی که یک طرف مخاصمه در منطقه‌ای از این گونه سلاح‌ها استفاده کند و دیگر کنترل منطقه را در دست ندارد، تا جایی که طرف کنترل‌کننده اجازه می‌دهد، همکاری‌های فنی لازم جهت ایفای تعهد نخستین ارائه کند. اعضا باید نسبت به نیل به توافق در زمینه فراهم کردن مساعدت‌های فنی و مادی در میان خود، با سایر دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در جهت عملیات مشترک در زمینه ایفای این مسئولیت، تلاش کنند. در پیش‌نویس اولیه کنوانسیون اتاوا نیز با اعطای یک دوره زمانی پنج‌ساله به کشورها به منظور انهدام مین‌های کاشته شده تلاش شده بود به مصائب ناشی از این سلاح هرچه سریع‌تر پایان دهند، ولی در اجلاس

متخصصان وین به این نکته اشاره شد که توانایی یک کشور برای استخراج و انهدام مین‌های ضدنفر به ظرفیت تکنیکی و تحقیقاتی آن کشور بستگی دارد و در کشورهایی که به صورت عمده با این مشکل روبه‌رو هستند، ممکن است ده‌ها سال طول بکشد (Goose, 1997: 281). در نتیجه معاهده باید به کشورهایی که تصور می‌کردند ممکن است به دلیل وجود دائمی مین‌های استخراج‌نشده خود را در معرض تخلف از معاهده ببینند، اجازه می‌داد تا بدون واهمه به آن ملحق شوند. با در نظر گرفتن نگرانی‌های مذکور، پیش‌نویس دوم، میان انهدام مین‌های واقع در میادین مین و خارج از میادین مین قائل به تفکیک شد. در مورد اول باید با توجه به استانداردهای بین‌المللی نشانه‌گذاری شوند و سپس ظرف مدت ده سال از تاریخ لازم‌الاجرا شدن معاهده، عملیات انهدام به پایان برسد، ولی در مورد دوم قاعده بر آن بود که بدون مهلت معین و در اسرع وقت مین‌ها منهدم شوند و اخطارهای فوری در مورد وجود آنها داده شود. برای برخی کشورها مدت ۱۰ ده‌ساله برای پاکسازی میادین مین واقع بینانه نبود، به‌ویژه کشورهای فقیری که به صورت بسیار گسترده با مشکل این سلاح روبه‌رو هستند، نمی‌توانستند معاهده‌ای را امضا کنند که آنها را ملزم می‌کرد در عرض ده سال به آن عمل کنند. همچنین انگلستان با اشاره به مشکلات پاکسازی میادین مین در جزایر فالکلند، پیشنهاد داد در مورد سرزمین‌هایی که از نظر اقتصادی در حاشیه هستند و خطر کمتری از جانب آنها متوجه افراد غیرنظامی می‌شود، استثنایی به‌وجود آید (Goose, 1997: 283). این پیشنهادها با اعتراض سازمان‌های بین‌المللی روبه‌رو شد و به‌شدت با آن مخالفت کردند. از طرفی پذیرش این درخواست‌ها منوط به رأی اکثریت کشورهای عضو بود. در نتیجه با پیشنهاد صلیب سرخ جهانی مقرر شد، الزام به پاکسازی مین‌های ضدنفر واقع در میادین مین، ظرف مدت ده سال وضع شود، اما کشورهایی که زمان بیشتری نیاز دارند، می‌توانند تقاضای تمدید زمان ارائه دهند. سرانجام در مذاکرات اسلو توافق شد پیشنهاد تفکیک محل‌های مین‌گذاری شده به میادین مین و خارج از آن که در قالب دو ماده بود، با حذف دو عبارت در یک ماده به عبارت «مناطق مین‌گذاری شده»، تبدیل شود و پیشنهاد صلیب سرخ جهانی با موافقت سایر کشورها روبه‌رو شد که مدت آن را ۱۰ سال و در مورد کشورهایی که توانایی آن در مدت مزبور را نداشتند تا ۳۰ سال تمدید شد که در ماده ۵ اتاوا آمده است و به تصویب رسید. ماده مزبور اعضا را در سرزمین‌های تحت حاکمیتشان ملزم به رعایت انهدام مناطق مین‌گذاری شده می‌کند، در نتیجه در شرایطی که نیروهای شورشی قسمتی از خاک یک دولت را تصرف کرده باشند، دولت مزبور مسئولیتی در قبال آن مناطق ندارد. همچنین ماده ۵ دولت‌ها را موظف می‌کند تا مناطق مین‌گذاری شده را علامت‌گذاری و کنترل کنند و از طریق حصارکشی یا استفاده از ابزارهای دیگر از آن مناطق حفاظت کنند و حفاظت مؤثر از شهروندان را تضمین کنند تا از این طریق الزام دولت‌ها به اعلام و پاکسازی مناطق مین‌گذاری شده، تحقق یابد.

۵. الزام دولت عراق به فراهم آوردن تجهیزات، همکاری و مساعدت جهت پاکسازی مناطق مین‌گذاری شده

پروتکل اصلاحی دوم در ماده ۱۱ خود از یک سو اعضا را در خصوص اجرای مفاد تعهدات پروتکل از همکاری و مساعدت دیگر کشورها برخوردار می‌داند و برای آنکه این حق، یکطرفه باقی نماند و کشورهای برخوردار از امکانات فنی نتوانند از همکاری سرباز زنند، اعضا را متعهد ساخته است که تجهیزات، مواد و اطلاعات علمی و فنی مربوط به تحقق این پروتکل و به ویژه پاکسازی مین‌ها را در اختیار سایر اعضا قرار دهند و هیچ‌گونه محدودیتی را برای تهیه و تدارک این تجهیزات و اطلاعات تحمیل نکنند. این همکاری و مساعدت می‌تواند به صورت فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز بانک داده‌های مربوط به پاکسازی مین‌ها وابسته به سازمان ملل متحد که به صورت اطلاعات مربوط به مین‌های مختلف فناوری پاکسازی مین‌ها، فهرست متخصصان و غیره است و می‌تواند از طریق سیستم سازمان ملل متحد، سایر ارکان بین‌المللی یا براساس توافق‌های دوجانبه صورت پذیرد که در بند ۳ ماده ۱۱ آمده است. اما با توجه به اینکه مقررات این پروتکل تنها مربوط به زمان صلح یا دوره پس از مخاصمات مسلحانه نیست و برخی از آنها فعالیت‌های زمان مخاصمات را نیز در برمی‌گیرد، این سؤال مطرح می‌شود که آیا این تعهد به همکاری و مساعدت در اجرای مفاد پروتکل به آنجا نیز گسترش می‌یابد که دولت یا دولت‌هایی ملزم باشند به طرفین درگیر در یک مخاصمه مسلحانه، برای مثال در رعایت استانداردهای مربوط به کار گذاشتن مین‌ها یا سایر جنگ‌افزارها، همین‌طور در استانداردهای ویژه ثبت و ضبط مشخصات و موقعیت‌های این‌گونه سلاح‌های به‌کاررفته، کمک کنند؟ و آیا اگر دولت ثالثی بر این اساس به یکی از طرفین در این خصوص یاری رساند، متهم به نقض بی‌غرضی نخواهد شد؟ همچنین آیا تعهد دولت‌های عضو غیردرگیر به فراهم آوردن مین‌هایی با تجهیزات خودانه‌داری و خودازکاراندازی برای طرفین درگیر نیز تسری می‌یابد؟ در پاسخ باید گفت اولاً هیچ محدودیتی برای همکاری در زمان مخاصمه مسلحانه در این زمینه وجود ندارد، اما به‌نظر می‌رسد برای اینکه دولت‌های ثالث ملزم نباشند در زمان مخاصمه نیز به همکاری با دولت‌های درگیر بپردازند، بند ۶ ماده ۱۱، شرط بدون ایراد لطمه به مقررات قانون اساسی و سایر مقررات حقوقی اعضا را مطرح ساخته و در بند ۷ آن نیز تکنولوژی تسلیحاتی را مستثنا ساخته است. بنابراین دولت‌های ثالثی که تمایل ندارند در زمان مخاصمه مسلحانه به طرف یا طرفین مخاصمه در این زمینه مساعدت رسانند، می‌توانند با استناد به قوانین داخلی خود از این تعهد کلی شانه خالی کنند. اگرچه ورود دولت‌های ثالث در امر همکاری با دولت‌های درگیر مخاصمه در زمینه رعایت استانداردهای پروتکل دوم، در نهایت به سود دولت مقابل نیز است، چراکه اساساً این پروتکل، سند حقوقی بشردوستانه‌ای است که در جهت اعمال محدودیت به‌کارگیری

مین‌ها و کم کردن خطر آنها تدوین شده است. به منظور پاکسازی مناطق مین‌گذاری شده و انهدام انبارهای ذخیره مین، مساعدت بین‌المللی نقشی ضروری ایفا می‌کند. همچنین این مشارکت سبب تضمین الحاق سایر کشورهایی که توانایی انجام این تعهدات را ندارند، می‌شود. از این رو ماده ۶ کنوانسیون اتاوا مقررات ویژه‌ای را در این خصوص آورده است که براساس آن دولت‌ها می‌پذیرند با دیگر اعضا در زمینه تحقق مندرجات کنوانسیون همکاری و مساعدت به عمل آورند. در مقررات این قسمت نه تنها به «حق هر دولت عضو در درخواست و دریافت مساعدت ... از سایر دولت‌های عضو» (ماده ۶ بند ۱) تأکید شده است، فراتر از آن به تعهد دولت‌های عضو در فراهم آوردن و حق مشارکت آنها در تبادل تجهیزات، مواد و اطلاعات عملی و فناوریانه مربوط به تحقق کنوانسیون (بند ۲) اشاره شده است.

۶. تأثیرات الحاق دولت ایران به معاهدات ضد مین بر الزام دولت عراق به انجام

تکالیف معاهده‌ای

ایران پروتکل دوم اصلاحی کنوانسیون برخی سلاح‌های متعارف و کنوانسیون اتاوا را امضا نکرده و به آنها ملحق نشده است، ولی در گردهمایی‌های دیپلماتیک مربوط به روند اتاوا و گفت‌وگوهای اسلو شرکت کرده و در مراسم امضای کنوانسیون اتاوا به‌عنوان ناظر حضور داشته است (Landmine Monitor, 1999: 883-886). اگرچه ایران، عضویت کنوانسیون‌های مذکور را نپذیرفته، ولی طرفداری از خلع سلاح عمومی، به‌خصوص سلاح‌های کشتار جمعی را همواره سرلوحه سیاست خارجی قرار داده است. در خصوص تحریم کلی مین ضد نفر نیز احتمالاً چنانچه به‌طور جهانشمول اعمال شود و همه کشورهای به آن تن در دهند، ایران نیز به‌طور جدی موضوع را بررسی خواهد کرد (نوع پرست، ۱۳۷۹: ۷۹۳-۷۹۲). اما الحاق دولت ایران به معاهدات مذکور، در الزام دولت عراق به انجام تعهداتش برابر متن آنها بسیار تأثیرگذار خواهد بود، چراکه از یک طرف براساس بندهای ۱ و ۳ ماده ۱۳ پروتکل دوم، دولت‌های عضو به‌منظور مشاوره و همکاری در زمینه مسائل مربوط به پروتکل، اقدام به تشکیل کنفرانس سالانه می‌کنند و براساس بند ۴ همین ماده، دولت‌های عضو موظف‌اند سالانه گزارش‌های مکتوبی در خصوص انجام اقداماتی مانند انتشار اطلاعات مربوط به پروتکل برای نیروهای مسلح و جمعیت غیرنظامی، برنامه‌های پاکسازی مین و توانبخشی و قانونگذاری در خصوص پروتکل به مقام امین ارسال کنند و وی نیز گزارش‌ها را برای دولت‌ها ارسال دارد، براساس بندهای ۱ و ۲ ماده ۱۴، اعضای پروتکل موظف‌اند به‌منظور جلوگیری و سرکوب تخلفات احتمالی و همچنین مجازات متخلفان، اقدامات لازم از جمله قانونگذاری داخلی و تحمیل ضمانت اجرای کیفری را به‌عمل آورند، براساس بند ۳ همین ماده، اعضا متعهد به ترویج و انتشار دستورالعمل‌های نظامی

مربوط به پروتکل و روش‌های عمل آنان و همچنین آموزش نیروهای نظامی متناسب با وظایف و مسئولیت‌های آنان در مقابل پروتکل هستند و هریک از اعضا مستنداً به بند ۴ به‌عنوان بند پایانی پروتکل و ماده ۱۴ متعهد به مشورت در زمینه تفسیر پروتکل از طریق دبیرکل سازمان ملل متحد یا سایر تشریفات بین‌المللی هستند. از طرف دیگر، در ماده ۸ کنوانسیون اتاوا یک سیستم چندمرحله‌ای به‌منظور اخذ توضیح از یک دولت پیش‌بینی شده که در بند ۲ آمده است اگر یک یا چند دولت در زمینه مشکلات مربوط به رعایت مقررات کنوانسیون از سوی دولت دیگری، خواهان توضیح و همکاری آن دولت باشند، می‌توانند از طریق دبیرکل سازمان ملل متحد برای آن دولت تقاضای توضیح آن مسئله را ارسال دارند. دولت مورد تقاضا باید ظرف مدت ۲۸ روز اطلاعات درخواستی دولت یا دولت‌های درخواست‌کننده را از طریق دبیرکل ارسال دارد. در مرحله بعدی مطابق بند ۳ همین ماده، در صورتی که ظرف ۲۸ روز دولت یا دولت‌های عضو هیچ پاسخی را دریافت نکنند، می‌توانند از طریق دبیرکل موضوع را به اجلاس دولت‌های عضو ارجاع دهند که در این خصوص درخواست تشکیل جلسه ویژه خواهد شد. همچنین ماده ۸ مقرراتی را در خصوص اعزام کمیته حقیقت‌یاب متشکل از تیم متخصصان که توسط دبیرکل تعیین می‌شوند، پیش‌بینی کرده است. این ماده امکان اعزام کمیسیون حقیقت‌یاب به منطقه موردنظر و لزوم ایجاد تسهیلات برای انجام مأموریت این کمیسیون از سوی دولت یا دولت‌های مورد تقاضا، ارائه اطلاعات جمع‌آوری شده کمیسیون به اجلاس دولت‌های عضو از طریق دبیرکل، بررسی این اطلاعات در اجلاس دولت‌ها، اخذ تصمیم اجلاس در توصیه به دولت مورد تقاضا در جهت رعایت تعهدات، امکان پیشنهاد اجلاس در مورد راه‌ها و ابزارهایی برای توضیح بیشتر یا فیصله موضوع مطابق با حقوق بین‌الملل را مطرح کرده است (Goose, 1998: 285). نکته درخور توجه، پیش‌بینی توصیه اجلاس دولت‌های عضو در به‌کارگیری راه‌ها و ابزارهایی برای فیصله موضوع مطابق مقررات حقوق بین‌الملل است و منظور از مقررات حقوق بین‌الملل در این ماده، اشاره به راه‌حل‌های مسالمت‌آمیز حل اختلافات بین‌المللی است که ابزارهایی مانند مذاکره، سازش، تحقیق، داوری و قضاوت بین‌المللی را در برمی‌گیرد. اما با توجه به اینکه همین کنوانسیون در ماده ۱۰ خود امکان بروز اختلاف اعضا در خصوص اجرا یا تفسیر کنوانسیون و برخی راه‌حل‌های احتمالی این اختلاف را مطرح ساخته است، که آن ابزارها و راهکارهای موردنظر ماده ۸ با راه‌حل‌های ماده ۱۰ متفاوت است، به‌علاوه راه‌حلی چون مساعی جمیله، مذاکره، سازش، تحقیق و حتی احتمالاً نوعی از داوری قبلاً در همان اجلاس دولت‌های عضو به‌عمل می‌آید و پس از آن اجلاس تصمیم می‌گیرد به دولت‌های ذی‌نفع راه‌حل‌های دیگری توصیه کند. به هر حال به‌نظر می‌رسد امکان توصیه به توافق دوجانبه یا حتی ارجاع امر به دیوان بین‌المللی دادگستری از مصادیق موردنظر این ماده باشند. یکی از مهم‌ترین تمهیدات کنوانسیون اتاوا در ماده ۹ گنجانده شده است که به موجب آن

دولت‌های عضو متعهد شده‌اند اقدامات مناسب حقوقی، اداری و وضع ضمانت اجرایی کیفری را برای بازداشت و سرکوب هرگونه فعالیت ممنوع از سوی اشخاص و سرزمین تحت صلاحیت یا تحت کنترل دولت‌ها انجام دهند. عبارت مهم این ماده «مجازات‌های کیفری» است. جمله‌بندی به کاررفته در این ماده شبیه ماده ۷ کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی و ماده ۳ معاهده منع آزمایش‌های جامع است. تفاوت مهم این دو کنوانسیون با کنوانسیون اتاوا این است که در آنها اختیارات قضایی فرامرزی وجود دارد و کشورها می‌توانند شهروندانی را که کنوانسیون را نقض کرده‌اند، در هر جای دنیا دستگیر و مجازات کنند.

نتیجه‌گیری

ایران دومین کشور آلوده به مین در جهان است، با وجود پاکسازی‌های صورت گرفته هنوز مین‌هایی در دل خاک باقی مانده است و از میان شهروندان عادی قربانی می‌گیرد. حدود ۳۰ سال از پایان جنگ می‌گذرد، اما همچنان گاهی اخباری را می‌شنویم که مین جان هم‌وطنی را گرفته است. نامعلوم بودن محل کاشت مین‌ها به دلیل عهدشکنی دولت‌های عراق در تحویل نقشه مین‌های کاشته شده در ایران و ناکافی بودن تجهیزات پاکسازی، از مهم‌ترین دلایل کند شدن عملیات پاکسازی است. الحاق و پذیرفتن عهدنامه‌ها و کنوانسیون‌های منع استفاده و به کارگیری مین از جانب دولت عراق هیچ شکی در الزام آور بودن آن معاهدات از لحاظ حقوقی برای دولت عراق و وجود راه‌های الزام عراق جهت اجرای این معاهدات باقی نمی‌گذارد، اما مشکل اصلی عدم الحاق دولت ایران به این معاهدات ضدمین است.^۱ استدلال کشورهای

۱. البته عدم عضویت ایران به معنای محرومیت مطلق از حقوق و تکالیف این معاهدات نیست، چراکه این معاهدات بخشی از عکس‌العمل بین‌المللی به درد و رنج شدید ناشی از مین‌های ضدنفر است. اساس این معاهدات بر مقررات عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه که تمامی دول جهان مکلف به رعایت آن هستند، قرار دارد (ملک‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۱۶). گفتنی است که اولین بار کنوانسیون اتاوا توجهی خاص به مسئله حمایت از قربانیان کاربرد تسلیحات ممنوع شده داشت. در بند ۳ ماده ۶، این کنوانسیون رهیافت مبتنی بر ظرفیت را به کار گرفت و اعلام کرد هر دولتی که موقعیت و ظرفیت این کار را داشته باشد، باید کمک‌های خود را در زمینه مراقبت و توانبخشی و ادغام مجدد اقتصادی و اجتماعی قربانیان مین ارائه کند. طبق ماده هر دولتی که توان کمک داشته باشد، باید به دولت متبوع قربانی در حوزه‌های اشاره شده باری دهد. تعهدی که شاید به نتیجه نباشد، ولی قطعاً برای آن دسته از اعضای جامعه بین‌الملل که توان و ظرفیت لازم را دارند، تعهدی به وسیله محسوب می‌شود (عسکری، ۱۳۹۵: ۹۶۶). از این نکته نباید غافل ماند که وفق ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ همه دولت‌ها متعهد به مراعات و تضمین مراعات موازین حقوق بین‌الملل بشردوستانه و از جمله جبران خسارت قربانیان مخاصمات مسلحانه‌اند که در مواد کنوانسیون‌های چهارگانه و پروتکل‌های الحاقی مذکور افتاده است. بنابراین اگر این تعهد از سوی مخاطب خاص آن، یعنی دولت یا گروه مسبب خسارت، جبران نشود، همواره تعهد به مراعات حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای سایر اعضای جامعه

غیرعضو از جمله ایران دفاعی بودن این سلاح است. آنها معتقدند که از این سلاح برای متوقف کردن، محدود کردن و هدایت کردن^۱ حرکت دشمن و حفاظت از مرزها استفاده می‌شود. این دسته از کشورها همچنین از محروم شدن از توان رزمی خود در مقابله با تهدیدات خارجی ابراز نگرانی می‌کنند. اما تجربه جنگ‌های اخیر نشان می‌دهد وضعیت نبردهای کلاسیک کاملاً تغییر شکل داده است. این نبردها مبتنی بر حملات هوایی، تهاجم زرهی و عملیات متحرک هوایی (هلی‌برن) است. جنگ‌های دوگانه متفقین غربی با صدام حسین و سرعت عمل یگان‌های غربی در نابودی ارتش عراق نمونه آشکاری از نبردهای نوین است. در این جنگ‌ها میادین وسیع مین کار گذاشته شده توسط ارتش عراق هیچ‌گونه اختلالی در پیشروی سریع یگان‌های متفقین به سمت بغداد و سرنگونی نظام صدام ایجاد نکرد. بنابراین تغییر شیوه نبرد، کارایی مین‌های ضد نفر زمینی را به عنوان یک سلاح دفاعی به شدت کاهش داده است. همچنین به منظور حفاظت از مرزها می‌توان از راه‌های جایگزین همانند حصارهای برقی، دیوارکشی، احداث کانال، پهپاد و ... استفاده کرد. به هر صورت آنچه ضرورت فوری دارد، امر پاکسازی میادین مین است که به همکاری بین‌المللی نیاز دارد، اما اعمال تحریم‌های اقتصادی تحمیلی و قهرآمیز به مثابه یکی از اشکال نقض جوانب مختلفی از حقوق بشر، سبب ورود خسارت و تأثیر مضاعفی بر مردم ایران شده است، به نحوی که نتایج حاصل از این تحریم‌ها بی‌شبهت به استفاده از ابزارهای جنگی و مسلحانه نیست. در همین زمینه سازمان‌های بین‌المللی مدعی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه به همه کشورهای دارای اراضی آلوده به مین و مهمات عمل نکرده، کمک‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری از جمله ماشین‌آلات پاکسازی مکانیزه، تجهیزات حفاظت فردی مانند جلیقه‌های ضد ترکش، محافظ صورت ضد ترکش و پوتین‌های ضد انفجار، تجهیزات پزشکی، نرم‌افزار مدیریت اطلاعات عملیات مین و کمک‌های نقدی و غیرنقدی دیگر دارند، در این عرصه ایران به دلیل اینکه در معرض تحریم‌های غیرمنصفانه و ظالمانه حتی در امور بشردوستانه‌ای همچون مین‌زدایی از سوی غرب قرار دارد، سازمان‌های مذکور از اعطای کوچک‌ترین کمک‌ها به کشورمان دریغ می‌کنند. سرویس اقدام علیه مین سازمان ملل که تمامی فعالیت‌های مربوط به آلودگی تسلیحاتی در دنیا را برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی می‌کند، تاکنون هیچ کمکی به ایران نکرده است، در حالی که کشورهای همسایه ما مانند افغانستان و عراق، در طول چندین سال گذشته صدها میلیون دلار کمک نقدی و تجهیزاتی دریافت کرده‌اند. از این رو این تحریم‌ها مغایر روح حقوق بشر است و از زوایای مختلف، شهروندان عادی کشور را در معرض درد و رنجی قرار داده است که خود به مجازات جمعی منجر می‌شود. به هر تقدیر روند جهانی شدن و اوضاع بین‌المللی، موضوع تحریم کلی مین ضد نفر را به صورت یک جریان برگشت‌ناپذیر درآورده است

بین‌المللی پابرجا باقی می‌ماند (عسکری، ۱۳۹۵: ۹۷۳).

که پیوسته توسط دولت‌های عضو این معاهدات و صدها سازمان غیردولتی فعال مطرح می‌شود. شرایط جهانی به‌صورتی است که حتی دولت‌های غیرعضو خود را ناگزیر از ارائه برنامه‌هایی مبتنی بر: ۱. مخالفت اصولی با استفاده از مین به‌خصوص برای مقاصد تهاجمی و غیردفاعی؛ ۲. توقف هرگونه صادرات و انتقال مین؛ ۳. پاکسازی مناطق مسکونی آلوده و در نهایت کمک مؤثر برای جلوگیری از تصادم افراد عادی با مین و به‌کارگیری تمهیداتی جهت توانبخشی جسمی و روحی مصدومان و همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه می‌دانند و آن دسته از کشورهایی که به آن بی‌توجهی نشان دهند، پیوسته مورد ایراد و در مظان اتهام خواهند بود.

منابع

۱. فارسی

الف) کتاب‌ها

۱. پارسادوست، منوچهر، (۱۳۷۱)، نقش سازمان ملل در جنگ عراق و ایران، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۲. دوسوالدبک، لوییس؛ هنکرتز، ژان ماری (۱۳۹۱)، حقوق بین‌المللی بشردوستانه عرفی، جلد اول، قواعد، ترجمه دفتر امور بین‌الملل قوه قضائیه و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، تهران: مجد.
۳. ضیائی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۸۳)، حقوق معاهدات بین‌المللی، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- گرین‌وود، کریستوفر (۱۳۸۷)، حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، ویراسته دیتر فلک، به اهتمام: سید قاسم زمانی و نادر ساعد، تهران: شهر دانش.
۴. هیوم، کامرون (۱۳۷۶)، سازمان ملل متحد، ایران و عراق، ترجمه هوشنگ راسخی عزمی ثابت. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

ب) مقالات

۵. زمانی، سید قاسم، (۱۳۷۶)، «تأملی بر مواضع شورای امنیت در برابر تجاوز عراق به ایران و کویت»، فصلنامه سیاست دفاعی، ش ۲۰ و ۲۱.
۶. زمانی، سید قاسم؛ پیری، حیدر (۱۳۹۱)، «کارکرد منافع حیاتی در حوزه‌های انسانی حقوق بین‌الملل: حقوق بشردوستانه»، مجله حقوقی دادگستری، پاییز، ش ۷۹.
۷. سیاه‌رستمی، هاجره (۱۳۸۳)، «محاکمه صدام حسین و تحلیل مواضع جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ش ۳.
۸. شریفی طرازکوهی، حسین؛ ساعد، نادر (۱۳۷۲)، «ارزیابی تحلیل تهاجم به عراق از منظر حقوق بین‌الملل»، مجله راهبرد دفاعی، تهران: تابستان، پیش‌شماره اول.

۹. شهبازی، آرامش (۱۳۸۷)، «چالش مفهوم رزمنده در حقوق یشر دوستانه بین‌المللی در عصر مبارزه با تروریسم»، *مجله پژوهش‌های حقوقی، تهران: شهر دانش، پاییز و زمستان، ش ۱۴*.
۱۰. عسکری، پوریا (۱۳۹۵)، «عدالت پس از جنگ و مسئولیت حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، تهران، زمستان، ش ۴*.
۱۱. گلی، علی (۱۳۸۹)، «سیستم اطلاعات جغرافیایی وقایع مین (MAGIS)، ابزار مدیریتی در تسهیل و تسریع روند پاکسازی مناطق آلوده به مین»، *مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام*.
۱۲. لسانی، سید حسام‌الدین (۱۳۹۵)، «تعهد دولت‌ها به بازبینی حقوقی تسلیحات جدید در حقوق بین‌الملل»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، بهار، دوره ۴۶، ش ۱*.
۱۳. ملک‌زاده، سعید (۱۳۸۶)، «راهبرد جمهوری اسلامی ایران در خصوص تقویت حقوق مخاصمات مسلحانه بین‌المللی»، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، زمستان و بهار، سال نهم، ش ۳۱ و ۳۲*.
۱۴. نوع‌پرست، زهرا (۱۳۷۹)، «مین‌های ضدنفر با نگرشی بر مشکلات فراروی جمهوری اسلامی ایران»، *سیاست خارجی، پاییز، دوره چهاردهم، ش ۳*.

۲. انگلیسی

A) Books

1. Boisson, Laurence, Sands, Philippe. (1999). *International Law, International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge University Press.
2. Brownlie, Ian. (1998). *Principles of Public International Law*, Oxford, Clarendon Press, 1998.
3. Cahill, Kevin M. (1995). *Clearing the Fields: Solution to the Global Land Mines Crisis*, New York: Basic Books and council on foreign Relations.
4. Doswald D-Beck, Louise and Henckaerts, Jean- Mareie, (2012). *Customary International Humanitarian Law*, Vol. I: Rules, Translated by: ICRC, Majd Publications (In Persian).
5. Goose, Stephen D. (1998). *The Ottawa process and the 1997 mine Ban Treaty*, in: Year book of international Humanitarian Law Vol. 1.
6. Green Wood, Christopher, (2008). *Humanitarian Law in Armed Conflicts*, edited by: Dieter Fleck, Translated by: Seyed Ghasem zamani and nader saed, S.D.I.L. Publication (In Persian).
7. Green, Leslie C. (2008). *The Contemporary Law of Armed Conflict*, New York: Juris Publishing, Inc.
8. Hume, Cameron R, (1997). *The United Nations, Iran and Iraq*, Translated by: Houshang R Azmi Sabet, Center for International Research and Education(CIRE), Tehran (In Persian).
9. International Campaign to Ban Landmines, *Landmine monitors Report*. (1999).

Yearbook of International Campaign to Ban Landmines, Washington.

10. Parsadoust, Manuchehr, (1991). *The role of the United Nations in the Iraq-Iran war*, Tehran, Enteshar co (In Persian).
11. UK Ministry of Defence. (2004). *the Manual of the Law of Armed Conflict*. Oxford University Press.
12. Ziaee Bigdeli, MohammadReza, (2004). *Law of International Contract*, Tehran, Ganjedanesh Publications (In Persian).

B) Articles

13. Alexander R. J. Murray, (2011), "The Use of Combat Drones in Current Conflicts- A Legal Issue or a Political Problem?" *Gottingen Journal of International Law*, Vol. 3, No. 3.
14. Askari, Pouria, (2017), "Jus Post Bellum and the responsibility to protect victims of armed conflicts", *Public Law Studies Quarterly*, Vol.26, Issue 4, Winter (In Persian).
15. Goli, Ali, (2010), "Mine Action Geographic Information System (MAGIS): Management application for improving and quickly mine clearance activities in Iran", *Fourth International Congress of Islamic World Geographers (ICIWG)*, April, Zahedan, Iran (In Persian).
16. Kretzmer, David, (2005), "The Advisory Opinion: The Light Treatment of International Humanitarian Law", *American Journal of International Law*, Vol. 99, No. 1.
17. Lesani, Seyed Hesamaldin (2016), "Obligations of states to legal assessment of new weapons in international law", *Public Law Studies Quarterly*, Vol. 46, Issue 1, Spring.
18. Malekzade, Saeid (2007), "The strategy of the Islamic Republic of Iran regarding the strengthening of the rights of international armed conflicts", *Quarterly Journal Scientific Research of Strategic Defence Studies*, Vol. 9, Issue 31, Winter (In Persian).
19. Matheson J. Michael, (1997), "The Revision of the Mine Protocol", *American journal of International Law*, Vol. 91 No. 1.
20. Noparast, Zahra (2000), "Anti-personnel mines with a view to the problems facing the Islamic Republic of Iran", *Journal of Foreign Policy*, Vol. 14, Issue 3, Autumn (In Persian).
21. Roberts, Adam, (2000), "Humanitarian Issues and Agencies as Triggers for International Military Action", *International Review of the Red Cross*, Vol. 82 No, 839.
22. Sachadev, A.K, (1999), "Surface to Surface Missiles and International Law", *Journal Strategic Analysis*, June, Vol. 23, Issue 3.
23. Shahbazi, Aramesh (2008), "Challenges of the Concept of "Combatant" in International Humanitarian Law in the Era of War on Terror", *Journal of Legal Research*, Vol. 7, Issue 14, Autumn (In Persian).
24. Sharifi Tarazkoochi, Hossein & saed, nader (1993), "Assessing the Analysis of

- the Invasion of Iraq from the Perspective of International Law”, *Scientific Quarterly Journal of Defense Strategy*, Summer, Vol.1. (in Persian)
25. Sia Rostami, Hajar (2005), “Prosecution of Saddam Hussein and the Position of Islamic Republic of Iran”, *International Studies Journal*, Vol.:1 Issue: 3 (In Persian).
26. Zamani, Seyed Ghasem & Heidar Piri (2012), “Function of the Vital National Interest in Humanity Scopes of International Law: Humanitarian Law”, *The Judiciary Law Journal*, Vol.76, Issue 79, Summer (In Persian).
27. Zamani, Seyed Ghasem (1997), “A Reflection on the Security Council's Stance on Iraq's Invasion of Iran and Kuwait”, *Scientific Journal of defense policy*, Vol. 8, Number 20 (In Persian).

C) Cases and Document

28. ICJ Reports. (1949). Corfu Channel Case, Judgment of April 9.
29. ICJ Reports. (1986). Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits Judgment.
30. ICRC Report. (1997). "Review conference of the 1980 Convention", international Review of the Red Cross (ICRC), April, No, 317.
31. PCIJ Reports, (1924). Mavrommatis Palestine Concessions, Judgment 1924 Series A.
32. United Nations, Mine action and effective coordination: the United Nations policy. Sectoral policy: information management for mine action, Report of the Secretary-General, Addendum 2, UN Doc. A/56/448/Add.2 of 17 October 2001.

D) Internet Resources

33. Nafissi, Nahid. (2005). *Information about Landmine Explosion Victims*, provided to Landmine Monitor by IMC, Tehran, 25 August; Retrieved September 1, 2017 from www.landmieiran.org.
34. www.article.tebyan.net.
35. www.tarikhirani.ir.